

เขื่อนไซยะบุรี: ข้อเท็จจริงและข้อวิพากษ์วิจารณ์

โครงการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในภูมิภาคแม่น้ำโขง (TERRA)

มกราคม 2554

เขื่อนไซยะบุรี เป็นเขื่อนขนาดใหญ่ซึ่งจะปิดกั้นลำน้ำโขงสายหลักที่แขวงไซยะบุรี ทางภาคเหนือของประเทศลาว ห่างจากหลวงพระบางไปทางตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 80 กิโลเมตร เป็นหนึ่งใน 12 โครงการเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงสายหลักทางตอนล่างที่กำลังถูกผลักดันอยู่ในขณะนี้ (ดูแผนที่ประกอบ) ในอดีตแผนการสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลักทางตอนล่างได้รับการศึกษาไว้โดยสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการแม่น้ำโขง (Mekong Committee)¹ เมื่อปี 2537 แต่ข้อเสนอดังกล่าวไม่ได้รับการพิจารณาเนื่องจากเป็นโครงการที่จะก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมหาศาล มีราคาสูงเกินไป และต้องอพยพประชาชนเป็นจำนวนมาก

ในบรรดาโครงการ 12 เขื่อนใหญ่ที่กั้นแม่น้ำโขงสายหลักของกลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างนั้น เขื่อนไซยะบุรีถือว่ามีความก้าวหน้าในการดำเนินงานมากที่สุดขณะนี้ เพราะหลังจากการลงนามในบันทึกความเข้าใจ (MOU) ระหว่างบริษัท ช.การช่าง จำกัด (มหาชน) กับรัฐบาลลาว เพื่อทำการศึกษารายละเอียดของเขื่อนไซยะบุรี ในปี 2550 บริษัท ช.การช่าง จำกัด (มหาชน) ได้มอบหมายให้ บริษัท ทีม คอนซัลติ้ง เอนจิเนียริ่ง แอนด์ แมเนจเม้นท์ จำกัด เป็นที่ปรึกษาในการรวบรวมศึกษารายละเอียด และศึกษาความเหมาะสมของโครงการตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2550 และสิ้นสุดในเดือนเมษายน 2551

จากนั้นในปี 2551 บริษัท ช.การช่าง ได้ลงนามในสัญญาข้อตกลงเพื่อการพัฒนาโครงการ (Project Development Agreement) กับรัฐบาลลาว โดยระบุว่า การศึกษาเบื้องต้นพบว่า เขื่อนไซยะบุรีมีขนาดกำลังการผลิตติดตั้ง 1,280 เมกะวัตต์ เป็นเขื่อนทดน้ำ (run-of-river แบบเดียวกับเขื่อนปากมูล) มูลค่าการก่อสร้างมากกว่า 2,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (หรือประมาณ 65,000 ล้านบาท) เมื่อการก่อสร้างแล้วเสร็จจะสามารถผลิต กระแสไฟฟ้าขายให้กับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ได้ประมาณ 7,370 กิกะวัตต์-ชั่วโมง/ปี

ต่อมาในเดือนมีนาคม 2553 ที่ประชุมคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ (กพช.) ได้มีมติเห็นชอบร่าง MOU ในการรับซื้อไฟฟ้าจากโครงการเขื่อนไซยะบุรี และมอบหมายให้ กฟผ. นำ ร่างฯ ดังกล่าว ไปร่วมเจรจาลงนามในสัญญาข้อตกลงซื้อขายไฟ (Power Purchase Agreement) กับผู้ลงทุนต่อไป ซึ่งไทยจะรับซื้อไฟฟ้า 1,220 เมกะวัตต์ ระยะเวลาสัญญา 29 ปี โดยบริษัท ช.การช่าง (ลาว) จำกัด จะเป็นผู้รับเหมาก่อสร้างหลัก คาดว่าการก่อสร้างจะดำเนินการแล้วเสร็จ และทำการผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อขายให้แก่ กฟผ. ได้ประมาณปี 2562

ทั้งนี้บริษัท ช.การช่าง ระบุในจดหมายที่แจ้งต่อคณะกรรมการตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยว่า ในขณะที่ผลการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการนี้เสร็จสมบูรณ์แล้ว และกล่าวถึงมติของกพช. ที่ได้เห็นชอบให้มีการลงนามบันทึกข้อตกลงรับซื้อไฟฟ้าจากโรงไฟฟ้าไซยะบุรีในประเทศลาวที่จะขายไฟฟ้าให้ไทยจำนวน 1,220 เมกะวัตต์ ในราคา 2.159 บาทต่อหน่วย โดยในการนี้ได้มีการจัดตั้งบริษัทย่อยเพื่อวัตถุประสงค์ในการรับสัมปทานการผลิตกระแสไฟฟ้าจากลาวในชื่อว่า Xayaburi Power Company Limited (XPCL) เป็นผู้ร่วมลงนามใน MOU กับ กฟผ. รายละเอียดใน MOU ระบุราคาค่าไฟเฉลี่ย (Levelized tariff) เท่ากับ 2.159 บาท/หน่วย (GWh) และ MOU จะมีผลบังคับเป็นเวลา 18 เดือนนับตั้งแต่วันลงนาม หรือจนกว่าจะมีการลงนามในสัญญาข้อตกลงซื้อขายไฟ (PPA) แล้วแต่ว่าเหตุการณ์ใดจะเกิดขึ้นก่อน

ในเดือนเมษายน 2553 บริษัท ช.การช่าง จำกัด (มหาชน) ได้เปิดเผยว่า ธนาคารใหญ่ของไทย 4 แห่ง คือ ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารกรุงไทย และธนาคารไทยพาณิชย์ ได้มีข้อตกลงปล่อยเงินกู้รวมมูลค่ารวม 7.5 หมื่นล้านบาทให้กับโครงการเขื่อนไซยะบุรี และคาดว่าจะเซ็นสัญญาเงินกู้ได้ภายใน 6 เดือน โดยมูลค่ารวมของโครงการประมาณ 1 แสนล้านบาท ใช้งบก่อสร้าง 8 ปี ซึ่งบริษัทอยู่ระหว่างการหาพันธมิตรร่วมธุรกิจ ล่าสุด ในเดือนธันวาคม 2553 ที่ผ่านมา บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้ออกมาเปิดเผยถึงแผนการลงทุนในกิจการโรงไฟฟ้าพลังน้ำ โดยระบุว่ากำลังเร่งเจรจาเพื่อจะหาข้อสรุปเกี่ยวกับโครงการเขื่อนไซยะบุรีภายในต้นปี 2554 โดยตั้งเป้าเข้าไปร่วมทุนในสัดส่วนขั้นต่ำ 25 เปอร์เซ็นต์ ของมูลค่าโครงการรวม

¹ ปัจจุบันคือคณะกรรมการแม่น้ำโขง หรือ Mekong River Commission ที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นแทนที่คณะกรรมการแม่น้ำโขง ภายหลังจากที่ 4 ประเทศ ได้ลงนามข้อตกลงแม่น้ำโขงในปี 2538

อย่างไรก็ดี มีข้อวิพากษ์วิจารณ์อย่างน้อย 6 ประการต่อการเจรจาซื้อไฟฟ้าจากเขื่อนไซยะบุรีที่หน่วยงานฝ่ายไทยดูเหมือนกำลังดำเนินการอย่างเร่งรัดมาตั้งแต่ต้นปี 2553 ที่ผ่านมา ดังนี้

มติ กพข. 12 มีนาคม 2553 ขาดความโปร่งใส และขัดต่อหลักธรรมาภิบาล

แม้โครงการเขื่อนไซยะบุรีจะอยู่ในประเทศลาว แต่ที่ตั้งโครงการและพื้นที่ที่เก็บกักน้ำก็ได้ห่างไกลจากชุมชนในประเทศไทยแต่อย่างใด ผลกระทบด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศแม่น้ำโขงภายหลังการสร้างเขื่อน จึงอาจส่งผลถึงประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศท้ายเขื่อน นอกจากนี้ ประเทศไทยยังมีความเกี่ยวข้องในฐานะผู้ซื้อไฟฟ้า ผู้ใช้ไฟฟ้าในไทยจึงควรมีสิทธิรับรู้ถึงเหตุผลความจำเป็นและความเหมาะสมของโครงการนี้ แต่แม้จนบัดนี้ กพผ. กระทรวงพลังงาน ตลอดจนรัฐบาล ก็ยังมิได้เปิดเผยข้อมูลนี้หรือชี้แจงเหตุผลความจำเป็นให้ผู้ซื้อไฟฟ้าและสาธารณชนไทยรับทราบ ไม่มีการจัดกระบวนการรับฟังความเห็นจากองค์กรภาคประชาสังคม

สำหรับผลกระทบด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ก็ยังไม่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใดดูแลให้มีกระบวนการเปิดเผยรายงานการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของโครงการ ทุกฝ่ายที่มีส่วนผลักดันโครงการนี้ต้องยอมรับว่าชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยที่อยู่อาศัยและทำมาหากินในบริเวณท้ายน้ำอาจได้รับผลกระทบจากโครงการนี้ จึงสมควรมีสิทธิรับรู้ข้อมูลด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งหมด องค์กรภาคประชาสังคมที่มีความห่วงใยต่อผลกระทบของโครงการนี้ก็ควรมีสิทธิเข้าถึงข้อมูลเหล่านี้

การที่กระทรวงพลังงาน กพผ. รวมทั้งภาคเอกชนผู้ลงทุนไม่เคยดำเนินการใด ๆ เพื่อเปิดเผยข้อมูล อีกทั้งการที่รัฐบาลกลับเห็นชอบให้ กพผ. เดินหน้าเจรจาตามสัญญาซื้อขายไฟฟ้า แสดงให้เห็นว่าทุกฝ่ายที่มีส่วนผลักดันโครงการเพิกเฉยต่อชุมชนที่อาจได้รับผลกระทบ ตลอดจนองค์กรภาคประชาสังคมที่อาจมีความเห็นแตกต่างจากรัฐ ทั้งในประเด็นความจำเป็นของโครงการเขื่อนไซยะบุรีต่อประเทศไทย (ดังรายละเอียดในหน้า 2-3) และแนวโน้มผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของโครงการนี้ (ดังรายละเอียดในหน้า 3-4) การดำเนินการที่ผ่านมาและที่เป็นอยู่ในขณะนี้ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการละเลยหลักการความโปร่งใสและขัดต่อหลักธรรมาภิบาล

เขื่อนไซยะบุรีอาจเป็นโครงการที่ไม่จำเป็น และมีประสิทธิภาพที่ต่ำเคลือบแคลง

หลายปีมานี้ แผนพัฒนาไฟฟ้าของประเทศไทย (Power Development Plan) ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า มักพยากรณ์ความต้องการใช้ไฟฟ้าผิดพลาด ทำให้ประเทศไทยมีปริมาณไฟฟ้าสำรองสูงเกินจริง และ

ต้องแบกรับอันเกิดจากการลงทุนในโครงการที่ไม่มีความไม่จำเป็น ปัจจุบันประเทศไทยยังคงมีปริมาณไฟฟ้าสำรองในสัดส่วนที่สูงกว่า 25% ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ กพข. ต้องเร่งรัดให้ทำสัญญาซื้อขายไฟฟ้าจากโครงการเขื่อนไซยะบุรีที่อาจกลายเป็นภาระที่ผู้ใช้ไฟฟ้าในประเทศไทยต้องแบกรับ

นอกจากนั้น ประสิทธิภาพของเขื่อนไซยะบุรียังเป็นประเด็นที่น่าเคลือบแคลง เนื่องจากการศึกษาของโครงการเขื่อนปากชมและเขื่อนบ้านกุ่ม² ซึ่งเป็นเขื่อนในลักษณะเดียวกัน พบว่ากำลังการผลิตไฟฟ้าในฤดูแล้ง ซึ่งเป็นช่วงที่มีความต้องการใช้ไฟฟ้าสูง แต่เขื่อนเหล่านี้กลับมีศักยภาพการผลิตไฟฟ้าที่พึงพิงได้เพียง 20% ของกำลังการผลิตติดตั้งเท่านั้น และหากแม่น้ำโขงต้องเผชิญวิกฤตภัยแล้งรุนแรงดังที่เกิดขึ้นในปีนี้ ประสิทธิภาพของเขื่อนไซยะบุรี ก็อาจยิ่งถูกลดทอน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของระบบไฟฟ้าไทยที่ต้องพึ่งพาโครงการที่มีประสิทธิภาพต่ำเหล่านี้

อนึ่ง ตามที่ปรากฏเป็นข่าวว่า ได้เกิดความต้องการไฟฟ้าสูงสุด (Peak demand) หลายครั้งในช่วงเดือนที่ผ่านมา และคาดว่าความต้องการไฟฟ้าสูงสุดของปี 2553 น่าจะอยู่ที่ 24,009.09 เมกะวัตต์ ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา 1,965 เมกะวัตต์ หรือร้อยละ 8.9 ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกิดความกังวลโดยอ้างว่า ได้เกิดสถานการณ์ความต้องการใช้ไฟฟ้าสูงสุดเพิ่มขึ้นถึงปีละเกือบ 2,000 เมกะวัตต์ ซึ่งจะทำให้ระบบไฟฟ้าในระยะปานกลางและระยะยาวขาดความมั่นคงนั้น ข้อเท็จจริงอีกด้านที่ควรพิจารณาก็คือ ความต้องการไฟฟ้าสูงสุดที่เกิดขึ้นในปี 2550 อยู่ที่ 22,586.1 เมกะวัตต์ และนับแต่นั้นมา ความต้องการไฟฟ้าสูงสุดของไทยมิได้เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยยะสำคัญเลยเป็นระยะเวลา 3 ปี ดังนั้น อัตราการเติบโตของความต้องการไฟฟ้าเฉลี่ยนับตั้งแต่ปี 2550-2553 คือ 474.33 เมกะวัตต์ต่อปี มิใช่ 1,965 เมกะวัตต์ต่อปี

การคาดการณ์ความต้องการไฟฟ้าเมื่อครั้งที่ประเทศไทยเจรจาซื้อไฟฟ้าจากโครงการเขื่อนน้ำเทิน 2 ของประเทศลาว จำนวน 920 เมกะวัตต์ ตามแผน PDP 2004 ซึ่งประกาศใช้ในปี 2547 เป็นตัวอย่างหนึ่งของความผิดพลาดที่เคยเกิดขึ้นจริง สัญญาซื้อขายระบุว่าไฟฟ้าจากเขื่อนน้ำเทิน 2 เข้าระบบของไทยในปี 2552 ในขณะที่มีการคาดการณ์ว่าในปี 2552 ไทยจะมีปริมาณไฟฟ้าสำรองอยู่ที่ 15.9% ทว่า แผน PDP 2010 ซึ่งประกาศใช้ในปี 2553 แม้โครงการเขื่อนน้ำเทิน 2 ได้เลื่อนจ่ายไฟฟ้าเข้าระบบจริงในปี 2553 ซึ่งประเทศไทยยังคงมีปริมาณไฟฟ้าสำรองสูงถึง 28.1%

การตัดสินใจที่ผิดพลาดจากโครงการเขื่อนน้ำเทิน 2 ทำให้ประชาชนไทยผู้ใช้ไฟฟ้าอยู่ในขณะนี้จะต้องเป็นผู้จ่ายค่าไฟจากเขื่อนน้ำเทิน 2 ทั้ง ๆ ที่เรายังมีไฟฟ้าอยู่ในระบบมากพอ เขื่อนน้ำเทิน 2 จึงเป็นโครงการที่ไม่มีความจำเป็นที่กลายเป็นภาระของผู้ใช้ไฟฟ้าไทย

ดังนั้น ไฟฟ้าขนาด 1,220 เมกะวัตต์ จากโครงการเขื่อนไซยะบุรี ซึ่งจะเป็นปริมาณการซื้อ-ขายที่มีขนาดใหญ่ที่สุดระหว่างประเทศไทยและประเทศลาว รัฐบาลจึงต้องมีมาตรการตรวจสอบที่รอบคอบรัดกุม และ

² โครงการเขื่อนปากชม (กำลังผลิต 1,079 เมกะวัตต์) และเขื่อนบ้านกุ่ม (กำลังผลิต 1,872 เมกะวัตต์) เป็นอีกสองโครงการเขื่อนใน 12 เขื่อนที่จะปิดกั้นแม่น้ำโขงสายหลักตอนล่าง ทั้งสองโครงการจะอยู่บนพรมแดนไทย-ลาว ที่จังหวัดเลย และอุบลราชธานี ตามลำดับ

ต้องไม่ละเลยต่อการพิจารณาพลังงานทางเลือกอื่น ๆ ที่มีศักยภาพ และเหมาะสม เพื่อมิให้เกิดภาวะการลงทุนกับโครงการที่ไม่มีความจำเป็น อันจะสร้างภาระทางเศรษฐกิจให้กับประเทศ และกลายเป็นภาระที่ผู้ใช้ไฟฟ้าต้องแบกรับในที่สุด

เขื่อนไซยะบุรีจะทำลายระบบนิเวศแม่น้ำโขง

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำนานาชาติที่ไหลผ่านหกประเทศ และแม่เขื่อนไซยะบุรีจะปิดกั้นลำน้ำโขงสายหลักทางตอนเหนือของประเทศลาว แต่ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นมิได้จำกัดขอบเขตอยู่แต่เพียงพื้นที่บริเวณเขื่อนในประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น

เขื่อนไซยะบุรีจะปิดกั้นลำน้ำโขงสายหลัก และจะท่วมพื้นที่ริมตลิ่งเหนือเขื่อนเขื่อนเป็นระยะทาง 90 กิโลเมตร เขื่อนจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านอุทกวิทยา ปริมาณ และอัตราการไหล ตลอดจนการขึ้นลงของระดับน้ำจะเปลี่ยนแปลงไปไม่เป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำของแม่น้ำโขง นอกจากนี้ เขื่อนจะปิดกั้นตะกอนที่อุดมสมบูรณ์ที่เป็นปุ๋ยธรรมชาติไว้ ตะกอนเหล่านี้จะไปทับถมในวังปลาและแก่งต่าง ๆ ส่งผลให้ระบบนิเวศของพื้นที่เหล่านี้เปลี่ยนแปลงไป และไม่สามารถเป็นที่พักพิงและแหล่งขยายพันธุ์ของปลาและสัตว์น้ำได้อีกต่อไป

การปิดกั้นลำน้ำโขงสายหลักจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของแม่น้ำโขงโดยรวม เพราะระบบนิเวศของแม่น้ำโขงนั้นมิได้แยกจากกัน นั่นหมายความว่า ไม่เพียงแต่ชุมชนในประเทศลาวเท่านั้นที่จะได้รับผลกระทบโดยตรง แต่ชุมชนที่อยู่ท้ายเขื่อนในประเทศไทยและประเทศท้ายน้ำ เช่น กัมพูชา และเวียดนาม ก็จะได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน

หลายปีมานี้ กลุ่มชาวบ้านและองค์กรอนุรักษ์ท้องถิ่นในอำเภอเชียงของ เชียงแสน และเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ระบุว่า เขื่อนที่ปิดกั้นแม่น้ำโขงทางตอนบนในประเทศจีนเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ระบบนิเวศของแม่น้ำโขงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สภาวะการขึ้น-ลงของระดับน้ำไม่เป็นไปตามธรรมชาติและฤดูกาล และยังเห็นว่าเขื่อนบนลำน้ำโขงตอนบนเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดภาวะน้ำท่วมรุนแรง (ดังที่เกิดขึ้นในเดือนสิงหาคม ปี 2551) และวิกฤติการณ์ภัยแล้ง (ดังที่ได้เกิดขึ้นในช่วงต้นปีนี้) ในประเทศตอนล่างคือไทยและลาว

การสร้างเขื่อนไซยะบุรีจะทำให้ปัญหาของระดับการไหลของแม่น้ำแปรปรวนซับซ้อนยิ่งขึ้น แม่เขื่อนไซยะบุรีจะกั้นแม่น้ำโขงอยู่ในเขตประเทศลาว พื้นที่ทางตอนล่างของเขื่อน เช่น ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย และประเทศท้ายน้ำ เช่น กัมพูชา และ เวียดนาม ย่อมได้รับผลกระทบไปด้วยอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง

เขื่อนไซยะบุรีจะส่งผลกระทบต่อการอพยพของปลา และการประมงในลุ่มแม่น้ำโขง

แม่น้ำโขงได้ชื่อว่าเป็นแหล่งที่มีควมหลากหลายทางพันธุ์ปลามากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ผู้เชี่ยวชาญด้านประมงต่างยืนยันว่า “แม่น้ำโขง

เป็นแหล่งประมงน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในโลก” การประมงในแม่น้ำโขงก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจถึง 70,000-100,000 ล้านบาท ซึ่งตัวเลขนี้ยังมีได้รวมถึงมูลค่าส่วนเพิ่มที่เกิดจากอุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการประมง เช่น การแปรรูป การส่งออก ซึ่งจะเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ให้สูงขึ้นไปอีก

หากมีการสร้างเขื่อนไซยะบุรี หรือเขื่อนขนาดใหญ่อื่น ๆ กั้นแม่น้ำโขงสายหลัก ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพทางนิเวศวิทยาของแม่น้ำโขง อันเป็นปัจจัยเกื้อกูลทรัพยากรประมงของแม่น้ำสายนี้ที่ยังอุดมสมบูรณ์อยู่จนถึงปัจจุบันนี้ อุทกวิทยาจะเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง เพราะเขื่อนปิดกั้นลำน้ำจะส่งผลกระทบโดยตรง และรุนแรงต่อการอพยพของปลาในแม่น้ำโขง งานสำรวจและศึกษาทางวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ พบว่า 78 เปอร์เซ็นต์ของชนิดปลาในแม่น้ำโขงเป็นปลาอพยพ และหลายชนิดเป็นปลาอพยพระยะทางไกล โดยการว่ายข้ามเขตแดนระหว่างประเทศในช่วงฤดูน้ำหลากเพื่อวางไข่ ทั้งตามลำน้ำโขงและลำน้ำสาขา ลูกปลาก็จะฟักตัวและเจริญเติบโต จนถึงฤดูน้ำลดจึงเริ่มอพยพอีกรอบหนึ่ง

ข้อมูลด้านเทคนิคพื้นฐานของเขื่อนไซยะบุรี*

วัตถุประสงค์โครงการ ได้แก่ การเดินเรือ ไม่รวมการชลประทาน	
ที่ตั้ง :	บนแม่น้ำโขง กิโลเมตร 1,931 ของเมืองไซยะบุรี
ความสูงเขื่อน	38 เมตร
ความยาวของเขื่อน	810 เมตร
อัตราการระบายน้ำ	5,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที
จำนวนเทอร์ไบน์	8 หน่วย ๆ ละ 160 เมกะวัตต์
กำลังผลิตติดตั้ง	1,280 เมกะวัตต์
อ่างเก็บน้ำ	
ระดับเก็บกักสูงสุด	+275 เมตร รทก.
ระดับเก็บกักต่ำสุด	+268 เมตร รทก.
พื้นที่อ่างเก็บน้ำ	49 ตารางกิโลเมตร หรือ 30,625 ไร่
ปริมาณน้ำใช้งาน	211.97 ล้านลูกบาศก์เมตร
ปริมาณน้ำตาย	514.05 ล้านลูกบาศก์เมตร
ความยาวอ่างเก็บน้ำ	90 กิโลเมตร
การก่อสร้าง	
ระยะเวลาก่อสร้าง	7.5 ปี
ถนนที่ตัดใหม่เพื่อเข้าถึงหัวงาน	25 กิโลเมตร
ความยาวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง	220 กิโลเมตร
ช่องทางน้ำเพื่อการเดินเรือ 2 ช่อง ขนาดช่องละ	12 x 195 x 5 เมตร
บันไดปลาโจน	2 ชุด
ผลกระทบ	
- ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ ไม่มีผลกระทบต่อพื้นที่ที่มีการชลประทานแล้ว	
- พื้นที่การเกษตรทั่วไป จำนวน 18 เฮกตาร์ มีการปลูกข้าวโพด, งา, ข้าว และพื้นที่สวนสัก 162 เฮกตาร์	
- จำนวนหมู่บ้านที่ต้องอพยพ รวม 10 หมู่บ้าน, 391 ครอบครัว มีประชากร รวม 2,130 คน	
- สิ่งก่อสร้างอื่นๆ ได้แก่ อาคารสำนักงานของรัฐบาลซึ่งไม่ได้ใช้แล้ว 1 แห่ง, โรงเรียน 7 แห่ง, วัด 4 แห่ง, สุสาน 1 แห่ง ไม่มีแหล่งท่องเที่ยว, สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและทางวัฒนธรรมในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ	

* โดย บริษัท ทีม คอนซัลติ้ง เอนจิเนียริ่ง แอนด์ แมเนจเม้นท์ จำกัด อ้างใน MRC SEA FOR HYDROPOWER ON THE MEKONG MAINSTREAM INCEPTION REPORT VOL II, MAINSTREAM PROJECT PROFILE SUMMARIES, 23 OCTOBER 2009 by International Centre for Environmental Management (http://www.mrcmekong.org/ISH/IR_VOL2_final.pdf)

งานวิจัยเกี่ยวกับวังปลา (deep pool) ในฐานะแหล่งอาศัยที่สำคัญของปลาแม่โขงในช่วงหน้าแล้งของคณะกรรมการแม่น้ำโขง เมื่อปี 2545 ระบุว่า ปลาในลำน้ำโขงที่พบในแขวงไซยะบุรีถึงหลวงพระบาง จะอาศัยอยู่ในวังปลาซึ่งมีอยู่มากในบริเวณนี้ และจะอพยพขึ้นไปวางไข่ในฤดูผสมพันธุ์ และตามคำบอกเล่าของชาวบ้านในละแวกนั้น มีความเป็นไปได้สูงว่า วังปลาบริเวณนี้ยังอาจเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของปลาบึกที่ใกล้สูญพันธุ์อีกด้วย ดังนั้น หากมีการสร้างเขื่อนไซยะบุรี แหล่งที่อยู่อาศัยของปลาและสัตว์น้ำเหล่านี้ย่อมถูกทำลายลง ส่งผลกระทบด้านลบต่อผลิตผลด้านประมงของภูมิภาคแม่น้ำโขง และเป็นสาเหตุให้ปลานานาชนิดค่อย ๆ เสื่อมพันธุ์และสูญพันธุ์ไปในที่สุด

การประมงในแม่น้ำโขงไม่เพียงแต่สร้างมูลค่ามหาศาลทางเศรษฐกิจต่อประเทศในลุ่มแม่น้ำโขงเท่านั้น แต่ยังมีคามสำคัญยิ่งต่อวิถีชีวิตและเศรษฐกิจชุมชนในลุ่มแม่น้ำโขง เพราะนอกจากจะเป็นแหล่งรายได้ให้กับครัวเรือน ปลาน้ำจืดยังเป็นแหล่งโปรตีนที่สำคัญที่ชาวบ้านสามารถเข้าถึง และการประมงในลุ่มน้ำโขงมีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศในภูมิภาคแม่น้ำโขงตอนล่างอีกด้วย

ที่ผ่านมา มาตรการบรรเทาผลกระทบด้านประมงที่มักเสนอกัน คือ การส่งเสริมทำประมงเลี้ยงในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ และการสร้างเส้นทางปลา (รวมทั้งบันไดปลาโจน) ช่วยให้ปลาผ่านเขื่อนไปได้ ทว่างานวิจัยของคณะกรรมการแม่น้ำโขงเมื่อปี 2547 ก็ยืนยันว่าโครงการเขื่อนต่าง ๆ ถือเป็น “การคุกคามอย่างใหญ่หลวงต่อปลาและการประมงในแม่น้ำโขง” นอกจากนี้ รายงานของคณะกรรมการแม่น้ำโขงแห่งชาติกัมพูชา และ WorldFish Center เมื่อปี 2550 ก็ระบุว่า “มีปลาเพียง 9 สายพันธุ์จากปลาน้ำจืด ๑ สายพันธุ์ในแม่น้ำโขงเท่านั้นที่สามารถขยายพันธุ์ในอ่างเก็บน้ำได้” และชี้ว่าการทำประมงในอ่างเก็บน้ำนี้ไม่สามารถทดแทนความสูญเสียที่เกิดขึ้นกับการประมงตามธรรมชาติได้ ยิ่งไปกว่านั้น ยังพบว่าจนถึงทุกวันนี้ก็ยังไม่เคยมีตัวอย่างของมาตรการสัมฤทธิ์ผลใด ๆ ที่จะช่วยลดผลกระทบของเขื่อนที่มีต่อการประมงในลุ่มแม่น้ำโขงได้เลย ซึ่งตัวอย่างที่ผ่านมาของการสร้าง “บันไดปลาโจน” ที่เขื่อนปากมูนมูลค่าหลายร้อยล้านบาท ก็ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความล้มเหลวและความสูญเปล่า ในขณะที่วิถีชีวิต เศรษฐกิจท้องถิ่น และชุมชนปากมูนก็ต้องล่มสลายไปด้วย

เขื่อนไซยะบุรีจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและชุมชนสองฝั่งโขง

การสร้างเขื่อนขวางกั้นลำน้ำโขงจะทำให้ชุมชนเหนือเขื่อนและท้ายเขื่อนที่พึ่งพา แม่น้ำโขงได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง เฉพาะเขื่อนไซยะบุรีนั้น จะทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำโขงและพื้นที่ริมตลิ่งเหนือสันเขื่อนถูกน้ำท่วมเป็นระยะทาง 90 กิโลเมตร ซึ่งจะท่วมที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้านริมสองฝั่งโขง กระทบต่อวิถีชีวิต ทั้งด้านประมง การทำเกษตรริมฝั่งแม่น้ำ และการร่อนทอง เป็นต้น ตัวเลขของ บริษัท ทีมคอนซัลติงฯ ระบุว่าจะต้องอพยพชาวบ้านในพื้นที่อ่างเก็บน้ำมากกว่า 2,000 คน จาก 10 หมู่บ้านในแขวงไซยะบุรี แต่ประสบการณ์จากโครงการเขื่อนที่ก่อสร้างไปแล้วทั่วโลก รวมทั้งประเทศในลุ่มแม่น้ำโขง พบ

ว่า จำนวนประชากรที่จะได้รับผลกระทบมีได้จำกัดที่จำนวนผู้ที่ต้องอพยพเท่านั้น ไม่มีหลักประกันว่าวิถีชีวิตของชุมชนอีกนับร้อยนับพันที่อาศัยอยู่ทั้งในพื้นที่เหนือเขื่อนและท้ายเขื่อนจะรอดพ้นจากหายนะที่จะมาพร้อมกับเขื่อน

ที่ผ่านมา มีการศึกษาจำนวนมากได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบอย่างรุนแรงและกว้างขวางของเขื่อนที่มีต่อชุมชนและการประมงในแม่น้ำโขง และหลายปีมานี้ เสียงจากประชาชนในลุ่มแม่น้ำโขงที่บอกเล่าถึงความสูญเสียที่มากับเขื่อนขนาดใหญ่ก็มีมากขึ้นเรื่อย ๆ ระดับน้ำโขงขึ้นลงไม่แน่นอน และไม่เป็นที่คาดเดา การสูญหายของพันธุ์พืชพันธุ์ปลาในลำน้ำโขงและลำน้ำสาขา ซึ่งผลเสียหายเหล่านี้มิได้เกิดเฉพาะพื้นที่ตัวโครงการเท่านั้น เพราะแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายใหญ่ มีระบบนิเวศที่ซับซ้อน เชื่อมร้อยชุมชนต่าง ๆ ในหลายประเทศ ที่ผ่านมาวิถีชีวิตของชุมชนที่อยู่เหนือเขื่อนและท้ายเขื่อน รวมถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศของลุ่มน้ำ และผลกระทบข้ามพรมแดน เป็นสิ่งที่ถูกละเลยเสมอมา ในกรณีโครงการเขื่อนไซยะบุรี มีแนวโน้มว่าประเทศไทย โดยเฉพาะชุมชนในเขตจังหวัดเลย และหนองคายอาจต้องรับผลกระทบข้ามพรมแดนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การอนุมัติรับซื้อไฟฟ้าจากโครงการเขื่อนไซยะบุรีอาจละเลยสาระสำคัญของ“ข้อตกลงแม่น้ำโขง”และ“ปฏิญญาหัวหิน”

“ความตกลงว่าด้วยความร่วมมือเพื่อการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน” (ข้อตกลงแม่น้ำโขง) ปี 2538 ข้อที่ 5 และ 26 ระบุว่าประเทศสมาชิกจะต้อง ‘บอกกล่าว’ (Notification), ‘ปรึกษาหารือก่อนการตัดสินใจ’ (Prior consultation) และ ‘จัดทำข้อเสนอการใช้’ (Proposed use) สาระสำคัญของข้อตกลงเหล่านี้คือ ทุกประเทศสมาชิกที่เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการปรึกษาหารือกันให้ถี่ถ้วนก่อนที่จะมีการตัดสินใจขั้นสุดท้ายในโครงการใด ๆ ที่เป็นการใช้ประโยชน์จากลำน้ำโขงสายหลัก

การที่รัฐบาลไทยอนุมัติแผนการรับซื้อไฟฟ้าจากเขื่อนไซยะบุรี ซึ่งเป็นเขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลัก โดยที่รัฐบาลลาวในฐานะเจ้าของโครงการยังมีได้กระทำการปรึกษาหารือกันบ้าง ๆ ข้างต้น ย่อมเสมือนส่งเสริมให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องละเลยต่อสาระสำคัญของ “ข้อตกลงแม่น้ำโขง ปี 2538”

นอกจากนี้ การเร่งเจรจาซื้อไฟฟ้าจากเขื่อนไซยะบุรี อาจไม่สอดคล้องกับ ‘ปฏิญญาหัวหิน’ วันที่ 5 เมษายน 2553 ซึ่งผู้นำแม่น้ำโขงตอนล่างมีข้อตกลงร่วมกันว่า จะใช้แนวทาง Integrated Water Resources Management [IWRM] ในยุทธศาสตร์การพัฒนาแม่น้ำโขง หลักการของ IWRM ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ของประเทศต้นน้ำและท้ายน้ำ และกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ดังนั้น การตัดสินใจรับซื้อไฟฟ้าจากเขื่อนไซยะบุรีของรัฐบาลไทยในครั้งนี้เป็นเพียงการตัดสินใจเฉพาะภาคส่วนการเมืองกับหน่วยงานของรัฐ โดยละเลยต่อการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมต่าง ๆ และมีได้ให้ความสำคัญต่อผลกระทบข้ามพรมแดนที่จะเกิดขึ้นต่อประเทศไทย และประเทศท้ายน้ำ.